

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARDA IJTIMOIIY- EMOTSIONAL RIVOJLANISHNING PSIXOLOGIK ASOSLARI

Muallif: Karimova Mastura Xabibullo qizi

Qo'qon Universiteti Andijon filiali

psixologiya sirtqi ta'lim 24_03 talabasi

Anotatsiya: Ushbu maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarda ijtimoiy-emotsional rivojlanishning psixologik asoslari, bu jarayonga ta'sir etuvchi omillar, tarbiyachi va oila hamkorligining ahamiyati hamda rivojlanishni qo'llab-quvvatlashga xizmat qiluvchi psixologik metodlar tahlil qilinadi. Tadqiqotda bolalarning emotsional barqarorligi, o'zini boshqarish ko'nikmalari, empatiya, muloqot madaniyati va ijtimoiy moslashuv jarayonlari yoritilgan.

Аннотация: В статье анализируются психологические основы социально-эмоционального развития детей дошкольного возраста, факторы, влияющие на данный процесс, а также роль сотрудничества воспитателя и семьи. Рассматриваются эмоциональная устойчивость, саморегуляция, эмпатия, культура общения и социальная адаптация ребенка.

Annotation: This article analyzes the psychological foundations of social-emotional development in preschool children, examines influencing factors, and highlights the importance of collaboration between educators and families. It also discusses emotional stability, self-regulation, empathy, communication skills, and social adaptation.

Kalit so'zlar: ijtimoiy-emotsional rivojlanish, maktabgacha yosh, empatiya, emotsional barqarorlik, muloqot, o'zini boshqarish, psixologik qo'llab-quvvatlash, moslashuv.

Kirish

Maktabgacha yosh inson rivojlanishining eng muhim va nozik bosqichidir. Aynan shu davrda bola nafaqat jismonan, balki ruhiy, emotsional va ijtimoiy jihatdan faol shakllanadi. Bolaning o'z hissiyotlarini anglash, boshqarish, boshqalar bilan muloqotga kirisha olish, jamoadagi qoidalarini qabul qilish va empatiya ko'rsatish kabi ko'nikmalar keyingi ta'lim bosqichlari uchun mustahkam poydevor hisoblanadi. Shu sababli maktabgacha yoshdagi bolalarning ijtimoiy-emotsional rivojlanishi psixologiya, pedagogika va sotsiologiya fanlarining kesishgan nuqtasida turadi. Hozirgi kunda bolalar duch kelayotgan informatsion muhit, raqamli texnologiyalar, oilaviy sharoit va ijtimoiy aloqalar ijtimoiy-emotsional rivojlanishga kuchli ta'sir ko'rsatmoqda. Ayrim bolalarda emotsional barqarorlikning pastligi, agressiya, tortinchoqlik, muloqotdagi qiyinchiliklar, impulsivlik va ijtimoiy moslashuvning sustligi kabi holatlar ko'p uchraydi. Bu esa tarbiyaviy jarayonda psixologik yondashuvning ahamiyatini yanada oshiradi. Ijtimoiy-emotsional rivojlanishning asosiy tarkibiy qismlari — emotsional ong, o'zini boshqarish, ijtimoiy ko'nikmalar, muomala madaniyati, qarama-qarshiliklarni hal qilish qobiliyati, empatiya, o'z-o'zini qadrlash va ijtimoiy mas'uliyatdir. Agar bola erta yoshdan boshlab ushbu ko'nikmalarni egallasa, u keyingi hayot bosqichlarida ham psixologik jihatdan barqaror, muloqotga kirisha oladigan, ijobiy natijalarga intiladigan shaxs sifatida shakllanadi. Mazkur maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarda ijtimoiy-emotsional rivojlanish jarayonining psixologik mohiyati, tarbiyadagi o'rni va samaradorligini oshirish bo'yicha ilmiy mulohazalar bayon etiladi.

Asosiy qism

Ijtimoiy-emotsional rivojlanish bola psixikasining markaziy yo'nalishlaridan biri bo'lib, uning atrofdagilar bilan munosabati, o'zligini anglash jarayoni va o'quv faoliyatiga bo'lgan munosabatini shakllantiradi. Maktabgacha yoshda bolalar hissiyotlarni farqlashni, ularni ifodalashni, ijtimoiy vaziyatlarga moslashishni va hamkorlik qilishni o'rganadilar. Bunday jarayon psixologik nuqtai nazardan qaralganda, bolaning emotsional reaksiyalari, oilaviy muhit, tarbiyachining munosabati va tengdoshlar bilan o'zaro ta'siriga bog'liq ravishda shakllanadi. Birinchi navbatda, bola emotsiyalarni anglashni o'rganadi. U quvonch, qo'rquv, hafsalasi pir bo'lish, qiziqish yoki g'azabni boshqalar mimikasi va intonatsiyasi orqali farqlay boshlaydi. Agar tarbiyachi va ota-ona emotsiyalarni nomlash, tasvirlash va boshqarishga doir ko'rsatmalar bersa, bola o'z hissiyotlarini nazorat qilishni osonroq o'zlashtiradi. Bu jarayonda emotsional leksika boyishi va o'z-o'zini boshqarish qobiliyati rivojlanadi. Ikkinchidan, empatiya — boshqalarning holatini tushunish qobiliyati — maktabgacha yoshda shakllanishi lozim bo'lgan asosiy xususiyatlardan biridir. Empatiyaga ega bola do'stlarining hislarini sezadi, ularga yordam berishga intiladi, nizoli vaziyatlarni tinch yo'l bilan hal qilishga harakat qiladi. Buning uchun tarbiyachi namuna bo'lishi va ijtimoiy o'yinlar orqali bu ko'nikmalarni mashq qildirish zarur. Uchinchi muhim omil — ijtimoiy moslashuv. Bola bog'cha guruhidagi qoidalarni anglaydi: navbat kutish, predmetlarni bo'lishish, hamkorlikda o'ynash, o'qituvchini tinglash va guruh faoliyatida qatnashish. Agar bu jarayon to'g'ri yo'naltirilsa, bolada ijtimoiy intizom, tashkilotchilik, mas'uliyat, o'ziga ishonch shakllanadi. Psixologik metodlar — o'yin terapiyasi, musiqali-emotsional mashg'ulotlar, rolli o'yinlar, art-terapiya, muloqot treninglari — ijtimoiy-emotsional rivojlanishni qo'llab-quvvatlashda eng samarali vositalardir. O'yin faoliyatiga asoslangan psixologik yondashuv bolalarning tabiiy ehtiyojidan kelib chiqadi va o'z-o'zini anglash jarayonini kuchaytiradi.

Takliflar

Maktabgacha ta'lim muassasalarida ijtimoiy-emotsional rivojlanish bo'yicha alohida psixologik mashg'ulotlar joriy etish tavsiya etiladi. Tarbiyachilar uchun emotsional intellekt, muloqot psixologiyasi va konfliktologiya bo'yicha muntazam treninglar tashkil etish maqsadga muvofiq. Ota-onalar bilan hamkorlikni kuchaytirish, oilaviy emotsional muhitni yaxshilashga doir tavsiyalar berish ham zarur. Rivojlantiruvchi o'yin va treninglarni ko'paytirish, art-terapiya va muloqot mashg'ulotlarini amaliyotga keng tatbiq etish ijobiy natija beradi.

Xulosa

Maktabgacha yosh — bola ijtimoiy-emotsional rivojlanishining eng faol bosqichlaridan biridir. Agar bola ushbu davrda emotsiyalarni anglash, boshqarish, muloqotga kirisha olish, hamkorlik qilish va empatiya ko'rsatish kabi ko'nikmalarni puxta egallasa, keyingi hayot bosqichlarida ham psixologik jihatdan barqaror, ijtimoiy faol, o'zini hurmat qiladigan shaxsga aylanadi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, maktabda muvaffaqiyat, do'stlar bilan munosabatlar, o'quv motivatsiyasi va hatto kattalar hayotidagi psixologik farovonlik ham erta bolalikdagi ijtimoiy-emotsional rivojlanish darajasiga bog'liq. Shu bois maktabgacha ta'lim jarayonida psixologik yondashuvning mustahkam o'rin egallashi zarur. Tarbiyachi va ota-onaning o'zaro hamkorligi, bolaga beriladigan individual e'tibor, ijtimoiy o'yinlar, emotsional qo'llab-quvvatlash va psixologik treninglar ijtimoiy-emotsional rivojlanishning asosiy omillaridir. Yuqoridagi ilmiy mulohazalar shuni ko'rsatadiki, ijtimoiy-emotsional rivojlanishni to'g'ri tashkil etish kelajakda

psixologik sog'lom va jamiyatga foydali avlodni voyaga yetkazishga xizmat qiladi.

Adabiyotlar

1. Denham S.A. Emotional Development in Young Children. Guilford Press, 1998. – 234 p.
2. Thompson R. Social and Emotional Development. Wiley-Blackwell, 2011. – 372 p.
3. Saarni C. The Development of Emotional Competence. Guilford Press, 1999. – 381 p.
4. Xolmatova M. Maktabgacha yosh psixologiyasi. Toshkent: Fan, 2020. – 220 b.
5. To'xtayeva F. Bola rivojlanishi nazariyalari. Toshkent: Istiqlol nashri, 2018. – 245 b.
6. Tursunov A. Ijtimoiy psixologiya asoslari. Toshkent: O'zbekiston, 2019. – 200 b.